

Irvin D. Yalom

Keď
Nietzsche
plakal

premedia

premedia

IRVIN D. YALOM V SLOVENČINE

Mama a zmysel života
Všetko trvá krátko
Lži na pohovke
Ako som sa stal sám sebou
Keď Nietzsche plakal
Liečba Schopenhauerom
Problém Spinoza
Otázka smrti a života
Hodina srdca

Irvin D. Yalom

Ked'
Nietzsche
plakal

Z angličtiny preložil

Vladislav Gális

premedia

Irvin D. Yalom: Keď Nietzsche plakal

Druhé vydanie

When Nietzsche wept: A Novel of Obsession

Copyright © 1992, 2003 by Irvin D. Yalom

First published by Basic Books, a member of Perseus Books, LLC

Translation rights arranged by Sandra Dijkstra Literary Agency

Translation © Vladislav Gális, 2015, 2024

All Rights Reserved

Vyšlo vo vydavateľstve Premedia, Bratislava 2024,

tlač Finidr, Český Těšín

ISBN 978-80-8242-318-4

*Venujem priateľom,
ktorí ma celé roky podporovali:*

*Mort, Jay, Herb, David, Helen,
John, Mary, Saul, Cathy, Larry,
Carol, Rollo, Harvey, Ruthellen,
Stina, Herant, Bea, Marianne, Bob, Pat.*

*Venujem svojej sestre JEAN
a svojej najlepšej priateľke MARILYN.*

Niekto sa nezbaví vlastných reťazí,
ale pre priateľa je vykupiteľom.

Sám musíš chcieť zhorieť vo svojom vlastnom plameni: ako
by si sa chcel obnoviť, ak si sa nestal najprv popolom!

Tak vravel Zarathustra

PRVÁ KAPITOLA

JOSEFA BREUERA VYTRHLI Z ÚVAH ZVONY na Kostole Najsvätejšieho Spasiteľa. Z vrecka na veste si vytiahol ťažké zlaté hodinky. Deväť hodín ráno. Opäť si prečítal malú kartičku so strieborným okrajom, ktorá mu prišla včera.

21. október 1882

Vážený pán doktor Breuer,
musím sa s Vami stretnúť, je to nanajvýš súrne. V stávke je budúcnosť nemeckej filozofie. Príďte zajtra o deviatej ráno do kaviarne Sorrento.

Lou Saloméová

Aký impertinentný odkaz! Už celé roky k nemu nebol nikto taký nezdvorilý. Meno Lou Saloméová mu navyše nič nehovorilo a na obálke chýbala adresa. Nemal tej osobe ako oznámiť, že mu to o deviatej nevyhovuje, že Frau Breuerová

nepoteší, keď ju nechá raňajkovať osamote, že doktor Breuer je predsa na dovolenke a že tieto „nanajvýš súrne“ záležitosti ho vôbec nezaujímajú – veď do Benátok docestoval práve preto, aby pred nanajvýš súrnymi problémami unikol.

A predsa bol teraz o deviatej tu, v kaviarni Sorrento, pozoroval tváre ľudí okolo seba a uvažoval, ktorá zo žien môže byť tá impertinentná Lou Saloméová.

„Ešte kávu, pane?“

Breuer prikývol čašníkovi, trinásťročnému, možno štrnásťročnému mládencovi s nahladko začesanými čiernymi vlasmi. Ako dlho tu už stráca čas snívaním? Znovu pozrel na hodinky. Premárnil ďalších desať minút zo svojho života! Ako obyčajne, sníval o Berthe, krásnej Berthe, ktorá bola posledné dva roky jeho pacientkou. Spomínal si na jej podpichovanie: „Pán doktor, prečo sa ma tak bojíte?“ Dobre si pamätal, čo mu povedala, keď jej oznámil, že ju prestane liečiť. „Počkám na vás. Naveky zostanete jediným mužom v mojom živote.“

„Preboha!“ pokarhal sa v duchu. „Prestaň už na to myslieť! Otvor oči! Dívaj sa! Vnímaj svet!“

Breuer zdvihol šálku, vdýchol arómu silnej kávy a s ňou aj chladný vzduch októbrových Benátok. Obzeral sa okolo seba. Za ostatnými stolmi v kaviarni Sorrento sedeli raňajkujúci muži a ženy – väčšinou turisti a väčšinou postarší. Niekoľkí mali v jednej ruke noviny a v druhej šálku. Za stolmi sa vznášali ocelovomodré krdle holubov. Na pokojnej hladine Canale Grande sa mihotali odrazy veľkých palácov na brehoch a rušili ich len vlny za gondolou. Ďalšie gondoly ešte spali, priviazané k pokrúteným tyčiam, ktoré krivo trčali z kanála ako kopije, naverímboha pohádzané rukou nejakého obra.

„Áno, to je ono, obzeraj sa, ty somár!“ zamrmal si Breuer pod nos. „Do Benátok prichádzajú ľudia z celého sveta, ľudia, ktorí nechcú zomrieť skôr, než im bude dopriaty pohľad na túto krásu.“

Koľko zo života som prepásol, zišlo mu na um, len tým, že

som sa neďíval? Alebo díval a nič nevidel? Včera sa osamote prešiel okolo ostrova Murano a po hodine si uvedomil, že nič nevidel. Nijaký obraz sa mu zo sietnice nepreniesol do mozgovej kôry. Jeho pozornosť si uzurpovali myšlienky na Berthu, jej vábivý úsmev, jej zbožňujúci pohľad, jej teplé a dôverčivé telo a jej zrýchlený dych, keď ju vyšetroval alebo masíroval. Také scény mali svoju moc – mali vlastný život, vždy, keď sa pozabudol, vtrhli mu do mysle a zaujali jeho predstavivosť. Vari je to naveky môj osud? pýtal sa sám seba. Je mi súdené byť len javiskom, na ktorom sa večne dramaticky producujú spomienky na Berthu?

Ktosi pri neďalekom stolíku sa zdvihol. Breuera prebral ostrý škrabot kovovej stoličky na dlaždiciach a očami začal znovu hľadať Lou Saloméovú.

Aha, tam je! Žena, ktorá kráčala po ulici Riva del Carbon, zrazu vošla do kaviarne. Áno, iba ona mohla napísať ten impertinentný odkaz – tá pekná žena, vysoká a štíhla, zahalená v kožuchu, ktorá k nemu kráčala kráľovským krokom cez labyrint natesno rozmiestnených stolíkov. Keď sa priblížila, Breuer si všimol, že je mladá, možno ešte mladšia než Bertha, možno ešte iba študentka. Ale to sebaisté vystupovanie – jedinečné! S tým sa dostane ďaleko!

Lou Saloméová k nemu prichádzala bez náznaku váhania. Ako si mohla byť taká istá, že je to on? Ľavou rukou si narýchlo prihladil červenkastú strapatú bradu, skontroloval, či sa tam nezachytili omrvinky po rožku, ktorý mal na raňajky. Pravou rukou si stiahol nižšie čierne sako, aby sa mu nekrčilo okolo krku. Keď bola od neho už len zo dva kroky, na okamih zastala a odvážne mu pozrela do očí.

Breuerova myseľ náhle utíchla. Už sa nemusel nútiť do sústredenia. Sietnica spolupracovala s mozgovou kôrou a obraz Lou Saloméovej mu voľne vstupoval do mysle. Táto žena sa vyznačovala nezvyčajnou krásou: mala výrazné čelo, energicky rezanú bradu, jasnomodré oči, plné zmyselné pery

a nedbanlivo začesané platinové vlasy, len tak pozberkané do vysokého uzla, ktorý jej odhaľoval uši a štíhly graciózný krk. S mimoriadnym potešením si všimol pramienky, ktoré z uzla unikli a šibalsky jej poletovali okolo hlavy.

Ešte tri kroky a bola pri stole. „Pán doktor, som Lou Saloméová. Smiem?“ ukázala na stoličku. Posadila sa tak rýchlo, že Breuer ju nestihol ani poriadne pozdraviť – vstať, ukloniť sa, pobožkať ruku, prisunúť stoličku.

„Čašník! Čašník!“ Breuer rezko luskol prstami. „Kávu pre dámu. Cafè latte?“ pozrel na Fräulein Saloméovú. Prikývla a napriek rannému chladu si vyzliekla kožuch.

„Áno, cafè latte.“

Breuer a jeho spoločníčka chvíľu sedeli bez slova. Potom mu Lou Saloméová pozrela priamo do očí a začala: „Mám priateľa, ktorý upadol do zúfalstva. Obávam sa, že sa v blízkej budúcnosti zabije. Pre mňa by to bola veľká strata a tiež osobná tragédia, pretože by som za to niesla istú zodpovednosť. Napriek tomu by som to dokázala zniesť aj prekonať. Ale...“ Nahla sa k nemu a stíšila hlas. „Takáto strata by mala ďalekosiahle dôsledky, pretože smrť spomínaného muža by zasiahla všetko – vás, európsku kultúru, nás všetkých. Verte mi.“

Breuer otvoril ústa, chcel povedať: „Fräulein, určite preháňate,“ ale nedokázal to vysloviť. Čo by mu pri každej inej žene pripadalo ako adolescentné sklony k preháňaniu, tu pôsobilo, že to treba brať vážne. Jej úprimnosť a presvedčivosť boli neodolateľné.

„Ktože je tento muž? Váš priateľ? Počul som o ňom?“

„Ešte nie! Ale po čase sa o ňom dopytujeme všetci. Volá sa Friedrich Nietzsche. Azda by vám ho mohol predstaviť list, ktorý profesorovi Nietzschemu napísal Richard Wagner.“ Vytiahla z kabelky list, rozložila ho a ponúkla Breuerovi. „Najskôr musím priznať, že Nietzsche netuší ani o mojom stretnutí s vami, ani o tom, že mám vo vlastníctve tento list.“

Posledná veta Fräulein Saloméovej Breuera zarazila. Mal

by taký list vôbec čítať? Dotyčný profesor Nietzsche netuší, že mu ho priniesla, ba nevie, že ho Fräulein vôbec má! Ako ho získala? Požičala si ho? Ukradla?

Breuer sa hrdil svojimi zásadami. Bol lojálny a veľkorysý. Ako diagnostik sa preslávil vynachádzavosťou, ba vo Viedni sa stal legendou, bol osobným lekárom veľkých vedcov, umelcov a filozofov, medzi jeho pacientov patril Brahms, Brücke a Brentano. V štyridsiatke bol známy po celej Európe a významní občania z celého Západu neváhali podniknúť dlhé cesty, aby sa s ním poradili. A predsa bol najväčšmi hrdý na svoju morálnu integritu – ani raz v živote sa nedopustil nečestnosti. Jediné, čo by mu kto mohol vyčítať, boli jeho roztúžené myšlienky na Berthu, myšlienky, aké by mal radšej venovať svojej manželke Mathilde.

Preto teraz váhal, či z ruky Fräulein Saloméovej prevezme ten list. Váhal však iba krátko. Stačil ďalší pohľad do jej čistých modrých očí a otvoril obálku. List bol datovaný 10. januára 1882 a začínal sa takto: „Friedrich, priateľ môj.“ Niekoľko odsekov bolo zakrúžkovaných.

Svetu ste venovali dielo, ktorému sa nič nevyrovná. Vašu knihu charakterizuje taká vášnivá istota, že dokazuje najhlbšiu originalitu. Ako inak by sme si my dvaja s mojou manželkou mohli uvedomiť najúprimnejšie pranie nášho života, ktoré znelo, aby sa k nám jedného dňa niekto zvonku priblížil a úplne si privlastnil naše srdcia a duše! Každý z nás si Vašu knihu prečítal dvakrát – raz osamote cez deň a potom nahlas večer. O ten jediný výtlačok sa škriepime a ľutujeme, že zatiaľ nedorazil sľubovaný druhý.

Vy ste však chorý! Klesáte na duchu? Ak áno, ako rád by som Vám pomohol zahnať malomyseľnosť! Ako mám začať? Nemôžem inak, len Vás zahrnúť svojou bezvýhradnou chválou.

Aspoň tú teda prijmite v priateľskom duchu, hoci Vás istotne neuspokojí.

Srdečne Vás pozdravuje Váš

Richard Wagner

Richard Wagner! Breuera to napriek jeho znalosti Viedne, napriek tomu, že sa poznal a neformálne stýkal s mnohými veľikánmi svojej doby, ohromilo. List, a ešte takýto, napísaný majstrovou vlastnou rukou! Rýchlo sa však spamätal.

„Veľmi zaujímavé, drahá Fräulein, ale teraz mi, prosím, presne vysvetlite, čo pre vás môžem urobiť.“

Lou Saloméová sa k nemu znovu naklonila a zľahka mu položila na ruku svoju dlaň v rukavičke. „Nietzsche je chorý, veľmi chorý. Potrebuje vašu pomoc.“

„Ale čo je to za chorobu? Aké má symptómy?“ Breuer pri dotyku jej ruky znervóznel a bol rád, že sa môže uchýliť do známych vôd.

„Migrény. Predovšetkým máva mučivé migrény. A pretrvávajúce záchvaty nevoľnosti. Hrozí mu slepota – postupne sa mu zhoršuje zrak. Ťažkosti s trávením – aj niekoľko dní nemôže jesť. Nespavosť – nijaký liek mu nezabezpečí spánok, preto berie nebezpečne vysoké dávky morfia. A závraty! Celé dni trpieva na suchu morskou chorobou.“

Dlhý zoznam symptómov nebol pre Breuera ani novinkou, ani návnadou, keďže zvyčajne prijímal dvadsaťpäť až tridsať pacientov denne a do Benátok prišiel práve preto, aby si od nich oddýchol. Lenže Lou Saloméová hovorila tak nástojčivo, že ho to nutkalo, aby ju pozorne počúval.

„Moja milá, odpoveď na vašu otázku znie áno. Pravdaže, vášho priateľa prijmem. To sa rozumie samo sebou. Napokon, som lekár. Dovoľte mi však položiť jednu otázku. Prečo ste ma spolu s vaším priateľom neoslovili priamo? Prečo ste

mi nenapísali do mojej viedenskej ordinácie a nepožiadali o termín?“ Breuer sa poobzeral, hľadal očami čašníka, aby mohol vypýtať účet. Pomyslel si, že Mathilde sa poteší, keď sa tak rýchlo vráti do hotela.

Táto odvážna žena sa však nedala odradiť. „Pán doktor, prosím vás, venujte mi ešte zopár minút. Nedokážem ani dostatočne vyjadriť vážnosť Nietzscheho stavu, hĺbku jeho zúfalstva.“

„O tom nepochybujem. No znovu sa pýtam, Fräulein Saloméová, prečo za mnou Herr Nietzsche neprišiel do mojej viedenskej ordinácie? Alebo prečo nenavštívi lekára v Taliansku? Kde vlastne žije? Chcete, aby som mu dal odporúčanie pre lekára v jeho meste? A prečo práve ja? Mimochodom, odkiaľ ste sa dozvedeli, že som v Benátkach? Alebo že mám rád operu a obdivujem Wagnera?“

Lou Saloméová sa na Breuerove otázky iba nevzrušene usmiala, a keď kanonáda slov pokračovala, v úsmeve sa jej zjavil náznak šibalstva.

„Fräulein, usmievate sa, akoby ste vedeli nejaké tajomstvo. Myslím, že máte rada záhady, však?“

„Tolko otázok, pán doktor. Je to pozoruhodné, rozprávame sa iba pár minút, a už mi kladiete toľko mäťúcich otázok. To je iste dobré znamenie pre naše budúce rozhovory. Poviem vám o našom pacientovi viac.“

O našom pacientovi! Breuer opäť žasol nad jej odvahou, až drzosťou, a Lou Saloméová pokračovala: „Nietzsche vyčerpал v Nemecku, Švajčiarsku a v Taliansku všetky možnosti medicíny. Nijaký lekár jeho chorobe nerozumie a nedokáže mu uľaviť od symptómov. Za posledných dvadsaťštyri mesiacov, ako mi povedal, navštívil dvadsaťštyri najlepších európskych lekárov. vzdal sa domova, opustil priateľov, rezignoval na profesúru. Stal sa z neho pútnik, hľadajúci znesiteľné podnebie, aby získal aspoň jeden či dva dni bez bolesti.“

Mladá žena sa odmlčala, zdvihla šálku, odpila si z kávy a stále pri tom uprene pozerala na Breuera.

„Fräulein Saloméová, ja často prijímam pacientov s nezvyčajnými či ťažko diagnostikovateľnými stavmi. No poviem vám úprimne, neviem robiť zázraky. V takejto situácii, keď pacienta ohrozuje slepota, trpí migrénami, závratmi, gastritídou, slabosťou a nespavosťou, a keď sa obrátil na vynikajúcich lekárov, ktorí mu nepomohli, sotva zvládnem viac, keď budem za dvadsaťpäť mesiacov jeho dvadsiatym piatym ošetrojúcim lekárom.“

Breuer sa oprel na stoličke, vybral cigaru a zapálil si ju. Vyfúkol tenký modrý pramienok dymu, počkal, kým sa vzduch vyčistí, a pokračoval: „No znovu pripomínam, že Herr Nietzsche ma môže kedykoľvek navštíviť v mojej ordinácii. Aj tak je možné, že príčina a riešenie jeho stavu zostanú rovnako záhadné, mimo možností lekárskej vedy roku tisícosemsto osemdesiatdva. Váš priateľ sa možno narodil o generáciu alebo dve skôr, než mal.“

„Skôr, než mal!“ zasmiala sa. „To je jasnozrivý postreh, pán doktor. Ako často som to isté počula aj od Nietzscheho! Až teraz som si istá, že ste preňho ten pravý lekár!“

Breuer sa už chystal na odchod a pred očami mal Mathilde, ako oblečená netrpezlivo chodí hore-dolu po hotelovej izbe, no ihneď prejavil záujem: „Prečo?“

„Často sám seba označuje za posmrtného filozofa – mysliteľa, na akého svet ešte nie je pripravený. Aj nová kniha, ktorú plánuje napísať, sa začína týmto motívom – prorok Zarathustra, plný múdrosti, sa rozhodne, že poučí ľudí. Nik však nerozumie jeho slovám. Nie sú naňho pripravení a prorok, keď si uvedomí, že prišiel priskoro, sa znovu utiahne do samoty.“

„Fräulein, vaše slová ma zaujali – sám sa vášnivo zaoberám filozofiou. No môj čas je dnes obmedzený a ešte stále som nepočul priamu odpoveď na otázku, prečo váš priateľ nemôže prísť za mnou do Viedne.“

„Pán doktor,“ Lou Saloméová mu priamo pozrela do očí, „odpusťte, že som sa nevyjadrila presne. Asi by som mala ho-

vorit otvorenejšie. Odjakživa sa rada zdržiavam v prítomnosti veľkých mysliteľov – možno preto, že potrebujem vzory pre vlastný rozvoj, možno ich jednoducho zbieram ako zaujímavé exempláre. Preto je mi ctou konverzovať s mužom, ktorý má také hlboké a široké vedomosti ako vy.“

Breuer pocítil, ako ho zalieva rumenec. Nedokázal znieť jej pohľad, a hoci pokračovala, pozrel inam.

„Chcem tým povedať, že chodím okolo horúcej kaše možno len preto, lebo si podvedome želim predĺžiť čas strávený s vami.“

„Prajete si ešte kávu, Fräulein?“ Breuer kývol na čašníka. „A poprosím ešte tie raňajkové rožky. Ozaj, už ste sa niekedy zamysleli nad rozdielmi medzi nemeckým a talianskym pečivom? Ak dovoľíte, vysvetlím vám svoju teóriu o súvislosti medzi chlebom a národnou povahou.“

A tak sa Breuer naspäť za Mathilde neponáhľal. Pokojne sa naraňajkoval s Lou Saloméovou a potichu uvažoval o paradoxoch tejto situácie. Aké zvláštne, že musel prísť až do Benátok, aby sa uzdravil z toho, čo na ňom napáchala jedna krásna žena, a zrazu tu sedí zoči-voči s inou, ešte krajšou! Okrem toho si uvedomil, že prvý raz za dlhé mesiace sa jeho myseľ zbavila posadnutosti Berthou.

Azda, dodal v duchu, mám predsa len nádej. Táto žena by mohla z javiska v mojej mysli vytlačiť Berthu. Žeby som objavil psychologický ekvivalent farmakologickej substitučnej terapie? Neškodná látka, napríklad valeriána, môže nahradiť nebezpečnejšiu, ako je morfium. A tak môže Lou Saloméová vystriedať Berthu – to by bol pokrok! Napokon, táto žena je sofistikovanejšia a aktívnejšia. Bertha je skôr, ako to vyjadriť, sexuálne nedospelá, neúplná žena, dieťa, ktoré sa rozpačito mrví v ženskom tele.

Napriek tomu dobre vedel, že presne tá predsexuálna nevinnosť ho k Berthe priťahovala. Obe ženy ho vzrušovali:

keď na ne myslel, pod pásom sa mu ozývali príjemné vibrácie. A obe ženy ho desili: každá bola svojím spôsobom nebezpečná. Lou Saloméová v ňom vyvolávala strach, pretože mala moc – mohla mu niečo urobiť. Bertha ho desila svojou submisívnosťou – tým, čo on mohol urobiť jej. Keď si pomyslel na riziká, ktoré podstúpil pri Berthe, ako sa priblížil k porušeniu najzákladnejšieho pravidla lekárskej etiky, ako takmer zničil seba, svoju rodinu, celý svoj život, pochytila ho triaška.

Teraz bol hlboko zaujatý rozhovorom a taký očarený mladou spoločníčkou pri raňajkách, že napokon ona, nie on, musela znovu zaviesť reč na priateľovu chorobu – konkrétne k Breuerovmu vyjadreniu o lekárskech zázrakoch.

„Mám dvadsaťjeden rokov, pán doktor, a na zázraky neverím. Uvedomujem si, že keď zlyhalo dvadsaťštyri vynikajúcich lekárov, môže to znamenať jediné – dospeli sme k hraniciam súčasného lekárskeho poznania. Ale nechápte ma zle, ja si nenahováram, že by ste Nietzscheho mohli uzdraviť. Nie preto som vyhľadala vašu pomoc.“

Breuer položil šálku a bradu aj fúzy si jemne obtrel obrúskom. „Odpusťte, Fräulein Saloméová, ale už ste ma celkom zmiatli. Na začiatku ste predsa spomínali, že odo mňa potrebujete pomoc, pretože váš priateľ je vážne chorý.“

„Nie, pán doktor, povedala som, že mám priateľa, ktorý upadol do zúfalstva a jestvuje vážne nebezpečenstvo, že si vezme život. Ja vás prosím, aby ste liečili Nietzscheho zúfalstvo, nie jeho telo.“

„Lenže, Fräulein, ak si váš priateľ zúfa preto, lebo ochorel, a ja ho nedokážem uzdraviť, čo iné je v mojej moci? Nevieť pomôcť chorej myšli.“

Breuer pochopil jej prikývnutie tak, že spoznala narážku na dialóg medzi Macbethom a lekárom, a pokračoval: „Fräulein Saloméová, na zúfalstvo niet liekov, tak ako niet lekárov pre dušu. Nemôžem toho urobiť veľa, azda len odporúčať niektoré

z početných a skvelých kúpeľov v Rakúsku alebo v Taliansku. Prípadne rozhovor s kňazom či iným duchovným poradcom, s členom rodiny... alebo dobrým priateľom.“

„Pán doktor, ja veľmi dobre viem, že viac toho urobiť nemôžete. Môj brat Žeňa študuje medicínu a začiatkom tohto roku bol na vašej prednáške vo Viedni.“

Žeňa Salomé! Breuer si lámal hlavu, či to meno už počul. Študentov stretával veľmi veľa.

„Od neho viem o vašej láske k Wagnerovmu dielu, aj o tom, že ste sa chystali na pobyt v hoteli Amalfi v Benátkach, a tiež ako vyzeráte. No najmä som sa od neho dozvedela, že dokážete liečiť zúfalstvo. Vlni v lete bol na neformálnej konferencii, kde ste opisovali terapiu mladej ženy nazvanej Anna O. Tá žena trpela zúfalstvom a vy ste u nej použili novú techniku, „liečenie hovorením“, ktorá sa zakladá na rozume, na rozmotávaní spleťtých mentálnych asociácií. Žeňa tvrdí, že ste jediný lekár v Európe, ktorý pacientom ponúka pravú psychologickú liečbu.“

Anna O.! Breuer sa pri tom mene mykol, a keď si dvíhal šálku k perám, obliat sa kávou. Ruku si osušil obrúskom a dúfal, že Fräulein Saloméová si tú malú nehodu nevšimla. Anna O., Anna O.! Neuveriteľné! Kam sa len pohol, všade narazil na Annu O. – v skutočnosti šlo o Berthu Pappenheimovú. Breuer bol prísne diskretný a nikdy neodhalil pravé mená svojich pacientov, keď o nich hovoril so študentmi. Každému vytvoril pseudonym tak, že posunul pacientove iniciály o jedno písmeno v abecede dozadu, takže B. P. sa stala A. O. – Annou O.

„Na Žeňu ste urobili ohromný dojem, pán doktor. Keď opisoval vašu konferenciu a spôsob, ktorým ste liečili Annu O., dodal, že sa cítil požehnaný, lebo mohol stáť pred géniom. Pritom na Žeňu len tak niečo dojem neurobí. Nikdy predtým som ho takto hovoriť nepočula. Vtedy som sa rozhodla, že jedného dňa sa s vami musím stretnúť a zoznámiť,

azda s vami aj študovať. No keď sa za posledné dva mesiace Nietzscheho stav zhoršil, musela som to urobiť hneď.“

Breuer sa poobzeral. Mnohí hostia už dojedli, dopili a odišli, a on tu zostal sedieť, na úteku pred Berthou, hovoril s úchvatnou ženou, ktorú mu práve ona priviedla do života. Prenikla ním triaška, zamrazilo ho. Vari sa pred Berthou nikam neukryje?

„Fräulein,“ odkašlal si a donútil sa pokračovať, „prípád, ktorý opísal váš brat, je jedinečný a použil som pri ňom experimentálny postup. Niet dôvodu veriť, že by táto technika pomohla aj vášmu priateľovi. Práve naopak, dá sa predpokladať, že by mu nepomohla.“

„Prečo, pán doktor?“

„Obávam sa, že čas mi bráni poskytnúť vám podrobnú odpoveď. Preto poukážem na to, že Anna O. a váš priateľ trpia celkom inými chorobami. Ju postihla hystéria a isté príznaky, ktoré vám brat možno opísal. Môj prístup spočíval v systematickej eliminácii každého symptómu, a tá nastala tak, že pacientke som mesmerizmom pomohol rozpamätať sa na zabudnutú psychickú traumu, z ktorej symptóm vznikol. Keď som odhalil jeho konkrétny zdroj, symptóm zmizol.“

„Predpokladajme, pán doktor, že zúfalstvo je symptóm. Nemohli by ste ho liečiť tým istým prístupom?“

„Zúfalstvo nie je lekársky symptóm, Fräulein. Je nejasné, nepresné. Každý zo symptómov Anny O. sa týkal istej časti jej tela, každý bol vyvolaný výbojom, ktorý z mozgu prenikol cez istú nervovú cestičku. Podľa toho, čo ste o zúfalstve svojho priateľa povedali, má výhradne myšlienkový charakter. Na taký stav nepoznáme liečbu.“

Lou Saloméová po prvý raz zaváhala. „Ale, pán doktor,“ a znova mu zakryla dlaňou ruku, „predtým, ako ste pracovali s Annou O., neexistovala ani psychologická liečba hystérie. Ak to správne chápem, lekári dovedy predpisovali len kúpeľ alebo tú prišernú elektroliečbu. Som presvedčená, že vy,

a azda jedine vy by ste boli schopný vytvoriť pre Nietzscheho novú liečbu.“

Breuer si náhle uvedomil, koľko je hodín. Musí sa vrátiť k manželke. „Fräulein, urobím pre vášho priateľa všetko, čo bude v mojich silách. Nech sa páči, tu je moja navštívenka. A vášho priateľa prijmem vo Viedni.“

Krátko pozrela na navštívenku a hneď si ju vložila do kabelky.

„Pán doktor, obávam sa, že to nebude také jednoduché. Nietzsche totiž nie je, to musím priznať, spolupracujúci pacient. Vlastne vôbec nevie, že som sa za vami vybrala. Je to mimoriadne uzavretý a hrdý muž. Nikdy nebude schopný priznať, že potrebuje pomoc.“

„Vy však tvrdíte, že otvorene hovorí o samovražde.“

„Spomína ju v každom rozhovore, v každom liste. Ale o pomoc nežiada. Keby sa o našom stretnutí dozvedel, neodpustil by mi, a som si istá, že by odmietol aj konzultáciu u vás. A aj keby som ho nejako presvedčila, aby sa na vás obrátil, obmedzil by sa na svoje telesné neduhy. Nikdy, naozaj nikdy by sa neodhodlal poprosiť vás, aby ste ho zbavili zúfalstva. Má príliš pevné predstavy o slabosti a sile.“

Breuer strácal trpezlivosť a bol čoraz frustrovanejší. „Nuž, milá Fräulein Saloméová, dráma sa nám komplikuje. Vy chcete, aby som sa stretol s istým profesorom Nietzsche, ktorého považujete za jedného z veľkých filozofov našej doby, a ja ho mám presvedčiť, že život – prinajmenšom ten jeho – stojí za to žiť. A navyše to musím vykonať tak, aby si to náš filozof ani nevšimol.“

Lou Saloméová prikývla, zhlboka vzdychla a oprela sa na stoličke.

„Lenže je také niečo možné?“ pokrútil hlavou. „Už ten prvý cieľ – vyliečiť niekoho zo zúfalstva – je sám osebe mimo dosahu súčasnej vedy. Ale tá druhá podmienka – že pacienta treba liečiť tak, aby o tom nevedel – celý zámer prenáša do

riše snov. Nechcete mi odhaliť ešte ďalšie prekážky? Že by pán profesor Nietzsche hovoril iba v sanskrte alebo odmietal vyjsť zo svojej pustovne v Tibete?“

Breuerovi to prišlo smiešne, no keď si všimol zmätený výraz Lou Saloméovej, rýchlo sa ovládol. „Vážne, Fräulein Saloméová, ako by som to mohol dokázať?“

„Tak vidíte, pán doktor! Už je vám jasné, prečo som vyhľadala vás, a nie iného, menej schopného človeka!“

Hodiny na Kostole Najsvätejšieho Spasiteľa odbili celú. Mathilde je už iste ako na ihlách. Ach, ale čo s touto tu... Breuer opäť kývol rukou na čašníka. Kým čakali na účet, Lou Saloméová vyslovila nezvyčajné pozvanie.

„Pán doktor, budete zajtra mojím hosťom pri raňajkách? Ako som už spomenula, sčasti za zúfalstvo profesora Nietzscheho nesiem zodpovednosť. Musím vám toho porozprávať ešte oveľa viac.“

„Obávam sa, že zajtra to nepôjde. Fräulein, každý deň ma také krásne ženy na raňajky nevolajú, ale pozvanie nemôžem len tak prijať. Som tu s manželkou a povaha môjho pobytu spôsobuje, že by bolo nemúdre opäť ju nechať samu.“

„V tom prípade, ak dovolíte, navrhnem niečo iné. Sľúbila som bratovi, že za ním tento mesiac pricestujem. Vlastne som tam donedávna plánovala ísť s profesorom Nietzsche. Dovoľte, aby som vám, keď budem vo Viedni, poskytla ďalšie informácie. Dovtedy sa vynasnažím presvedčiť profesora Nietzscheho, aby sa s vami poradil o svojom telesnom úpadku.“

Spoločne vyšli z kaviarne, kde zostalo len pár hostí a čašníci už spratávali zo stolov. Keď sa Breuer chystal rozlúčiť, Lou Saloméová ho náhle chytila pod pazuchu a vykročila s ním.

„Pán doktor, táto hodina bola prikrátka. Som nenásytná, chcem od vás ešte viac času! Smiem vás odprevať k hotelu?“

Breuera tá žiadosť ohromila, bola príliš priama, mužská, no od nej to pôsobilo neafektovane a dokonca vhodne – ako

prirodzený spôsob, ktorým sa ľudia majú rozprávať a žiť. Ak sa žene pozdáva mužova spoločnosť, prečo by ho nemala vziať za ruku a kráčať s ním? A predsa, ktorá iná žena spomedzi jeho známych by také niečo vyslovila? Táto bola iná. Táto žena bola slobodná!

„Ešte nikdy som tak neľutoval, že musím odmietnuť pozvanie,“ vzdychol Breuer a pritisol k sebe jej rameno. „No musím sa vrátiť – a sám. Moja milujúca, no ustarostená manželka ma bude vyzeráť pri okne, a je mojou povinnosťou byť k nej ohľaduplný.“

„Samozrejme, ale...“ Vytiahla si ruku spod jeho pazuchy a zastala pred ním, dôrazne, neodbytné ako muž. „Mne znie slovo povinnosť ťaživo, je to útlak. Svoje povinnosti som zúžila na jedinú – byť slobodná. Manželstvo a jeho nutné prívesky, vlastníctvo a žiarlivosť, sú otroctvom ducha. Tomu sa ja nikdy nepodrobím. Dúfam, pán doktor, že príde čas, keď ani muži, ani ženy nebudú žiť v tyranii vlastných slabostí.“ Obrátila sa na odchod rovnako sebaisto, ako prišla. „*Auf Wiedersehen*. Do skorého videnia vo Viedni.“

DRUHÁ KAPITOLA

OŠTYRI TÝŽDNE SEDEL BREUER za stolom vo svojej ordinácii na Bäckerstrasse číslo 7. Boli štyri hodiny a netrpezlivo očakával príchod Lou Saloméovej.

V pracovných dňoch si takéto prestávky nedával, ale už sa nemohol dočkať, kedy ju uvidí, a tak rýchlo vybavil troch pacientov. Všetci mali ťažkosti, ktoré si z jeho strany nevyžadovali veľkú námahu.

Prví dvaja – muži po šesťdesiatke – trpeli v podstate podobným problémom: dýchavičnosťou a suchým bronchitickým kašľom. Breuer ich roky liečil na chronický emfyzém, ku ktorému sa v chladnom, vlhkom počasí pridala akútna bronchitída a výsledkom boli vážne pľúcne ťažkosti. Obidvom pacientom predpísal morfín na kašeľ (Dowerov prášok, päť zrníek trikrát denne), malé dávky expektoransu (koreň ipekakuany), napaarovanie a horčicové obklady na hrudník. Hoci niektorí lekári nad horčicovými obkladmi ohrňali nosom, Breuer im dôveroval a predpisoval ich často – najmä tento rok, keď polovicu Viedne postihli ochorenia dýchacích ciest. V meste už tri týždne nezasvietilo slnko, len neľútostne mrholilo a mrzlo.

Tretí pacient, sluha v dome korunného princa Rudolfa, bol podobaný mládenec s horúčkou a zapáleným hrdlom, taký hanblivý, až ho musel zvýšeným hlasom požiadať, aby sa na vyšetrenie vyzliekol. Diagnóza? Zápal mandlí. Hoci Breuer dokázal mandle rýchlo odstrániť nožnicami a kliešťami, rozhodol sa, že tieto ešte vybrať netreba. Radšej chorému predpísal studené obklady na krk, kloktanie chlorečnanom draselným a inhalovanie minerálky. Keďže pacient mal zapálené hrdlo za túto zimu už tretí raz, Breuer mu odporúčal aj každodenné otužovanie v studenom kúpeli.

Teraz počas čakania vytiahol list, ktorý pred tromi dňami dostal od Fräulein Saloméovej. Rovnako otvorene ako v predchádzajúcom liste mu oznámila, že dnes o štvrtej príde do jeho ordinácie na konzultáciu. Breuerovi sa zachveli nozdry: „Aha, ona mi oznamuje, o kolkej príde. Vydáva edikt. Poctí ma svojou...“

Rýchlo sa však zarazil: „Neber sa tak vážne, Josef. Aký je v tom rozdiel? Hoci to Fräulein Saloméová nemá ako vedieť, streda popoludní je zhodou okolností ideálny termín na stretnutie s ňou. Aký je v tom z dlhodobého hľadiska rozdiel?“

„Ona mi oznamuje...“ Breuer sa zamyslel nad svojím tónom hlasu: bola v ňom presne tá istá prehnaná dôležitosť, aká mu išla na nervy u kolegov lekárov, napríklad u Billrotha a staršieho Schnitzlera, aj u mnohých svojich významných pacientov ako Brahms a Wittgenstein. U svojich bližších známych, z ktorých väčšinu aj liečil, si najviac cenil skromnosť. Tá ho zaujala aj na Antonovi Brucknerovi. Anton možno nikdy nebude taký skladateľ ako Brahms, ale aspoň nie je presvedčený o vlastnej dokonalosti.

Breuer mal najradšej nekonvenčných synov niektorých svojich známych – mladého Huga Wolfa, Gustava Mahlera, Teddieho Herzla a ešte celkom netypického študenta medicíny, Arthura Schnitzlera. Stotožňoval sa s nimi, a keď to ostatní starší nepočuli, zabával ich sarkastickými poznámkami na

adresu elity. Napríklad minulý týždeň na plese polikliniky rozosmial skupinku mládencov, ktorí sa okolo neho zhromaždili, vyhlásením: „Áno, áno, je pravda, že Viedenchania sú nábožní – ich boh sa volá Dekórum.“

Breuer, ktorý nikdy neprestával byť vedcom, si spomenul na ľahkosť, s akou v priebehu niekoľkých minút prepol z jedného duševného stavu do druhého – z arogancie do skromnosti. Aký zaujímavý fenomén! Mohol by ho zopakovať?

Z času na čas robil takýto myšlienkový experiment. Najprv sa pokúsil prevteliť do postavy Viedenchana s celou pompéznosťou, ktorú tak neznášal. Keď sa nafúkol a ticho zašomral: „Ako sa opovažuje!“, prižmúril oči a zapojil predné mozgové laloky, znovu pocítil rozhorčenie a pobúrenie, ktoré obklopujú ľudkov, čo sa berú príliš vážne. Potom vydýchol a uvoľnil sa, všetko to pominulo a on sa vrátil do vlastnej kože – do stavu mysle, ktorá sa vie zasmiať sama na sebe, na vlastných smiešnych pózach.

Všimol si, že každý z týchto stavov mysle má vlastné emocionálne sfarbenie: nafúknutý sa vyznačoval ostrými okrajmi – nepríjemnosť a podráždenosť – a zároveň exaltovanosťou a osamelosťou. Naopak, druhý stav pôsobil oblo, mäkko a chápavo.

Breuer si uvedomil, že sú to jasné a rozoznatelné emócie, ale zároveň *mierne*. Čo takto *silné* emócie a stavy mysle, ktoré ich vytvárajú? Mohol by existovať spôsob, ako tieto silnejšie emócie ovládať? Nemohla by z toho vzniknúť efektívna psychologická terapia?

Zamyslel sa nad vlastnou skúsenosťou. Súčasťou jeho najlabilnejších stavov boli ženy. Niekedy – napríklad dnes, keď sedel v pevnosti svojej ordinácie – sa cítil silný a neohrozený. Vtedy videl ženy také, aké skutočné sú: zápasiace, snaživé bytosti, ktoré sa boria s nekonečnými problémami každodenného života. Videl realitu ich prsníkov: chumáče prsných buniek, vznášajúcich sa v tuku. Vedel o výtokoch, menštruáč-

ných problémoch, ischiase a rôznych nepravidelných výčnelkoch – prepadnutých močových mechúroch a materniciach a navretých modrých hemoroidoch a kŕčových žilách.

No inokedy – v stave očarenia, posadnutosti ženami, ktoré presahovali realitu a ich prsia sa nadúvali do veľkosti mocných, čarovných gúľ – podľahol neskutočnej túžbe splynúť s ich telami, sať ich bradavky, vklízuť do ich tepla a vlhkosti. Tento stav mával ohromujúci účinok, dokázal mu prevrátiť naruby celý život – a počas práce s Berthou takmer prišiel o všetko, čo mu bolo drahé.

Bola to všetko otázka perspektívy, prepínania mysle. Keby pacientov dokázal naučiť, aby vlastnú myseľ ovládali vôľou, možno by sa naozaj stal tým, koho hľadala Fräulein Saloméová – liečiteľom zúfalstva.

Z úvah ho vytrhol zvuk otvárania a zatvárania dverí v čakárni. Breuer chvíľu počkal, aby nepôsobil príliš horlivo, potom vyšiel privítať Lou Saloméovú. Bola celá mokrá, keďže viedenské mrholenie sa zmenilo na lejak – ale skôr ako jej stihol pomôcť pri vyzliekaní premočeného zvrchníka, sama ho zo seba striasla a podala ho recepčnej Frau Beckerovej, ktorá tu zároveň robila zdravotnú sestru.

Breuer zaviedol Fräulein Saloméovú do ordinácie, nasmeroval ju k ťažkému čiernemu kreslu s koženým poťahom a sám si sadol do kresla vedľa nej. „Vidím, že najradšej robíte všetko sama. Neprichádzajú tak muži o potešenie slúžiť vám?“

„Obaja vieme, že nie všetky služby, čo muži poskytujú, prospievajú zdraviu ženy!“

„Váš budúci manžel sa bude musieť učiť novotám. Človek sa ťažko zbavuje celoživotných zvykov.“

„Manželstvo? To nie je nič pre mňa! Už som vám to vravela. Ešte tak manželstvo na čiastočný úväzok – také by mi možno vyhovovalo, ale nič záväznejšie.“

Breuerovi sa pri pohľade na neohrozenú krásnu návštevníčku začala celkom pozdávať predstava manželstva na čiastočný

úväzok. Až si musel pripomenúť, že je od neho o polovicu mladšia. Mala na sebe prosté dlhé čierne šaty zapnuté až ku krku a na pleciach kožušínovú štólu s líščou hlavou a labkami. Zvláštne, pomyslel si Breuer, v chladných Benátkach si kožuch vyzliekla, ale v mojej prekúrenej ordinácii si ho nechala. Bolo však načase prejsť k veci.

„Fräulein,“ začal, „poďme sa venovať chorobe vášho priateľa.“

„Jeho zúfalstvu, nie chorobe. Mám pre vás niekoľko odporúčaní. Smiem ich uviesť?“

Vari jej domýšľavosť nemá hranice? spýtal sa v duchu podráždene. Hovorí, akoby bola moja konzultantka – riaditeľka kliniky, lekárka s tridsaťročnou praxou –, a nie neskúsená školáčka.

Upokoj sa, Josef! napomenul sa. Je veľmi mladá a neuctieva viedenského boha menom Dekórum. Okrem toho, tohto profesora Nietzscheho pozná lepšie než ja. Je pozoruhodne inteligentná a možno sa takto dozviem niečo dôležité. Aj tak netuším, ako sa lieči zúfalstvo: neviem si s ním poradiť ani sám u seba.

Pokojne odvetil: „Áno, Fräulein. Pokračujte, prosím.“

„Môj brat Žeňa, s ktorým som sa dnes ráno stretla, vrel, že Anne O. ste pomocou mesmerizmu odblokovali spomienky na psychologický zdroj každého z jej symptómov. Spomínam si, ako ste mi v Benátkach povedali, že toto odhalenie pôvodu každý symptóm akosi rozložilo. Zaujíma ma práve to *akosi*. Dúfam, že keď budeme mať viac času, vysvetlíte mi presný mechanizmus, prostredníctvom ktorého spoznanie zdroja eliminuje symptóm.“

Breuer pokrútil hlavou a zdvihol obe ruky. „Je to empirické pozorovanie. Obávam sa, že aj keby sme mali kopu času, nemohol by som vám poskytnúť presný opis, ktorý hľadáte. Chceli ste ma oboznámiť so svojimi odporúčaniami, Fräulein?“

„Moje prvé odporúčanie znie: mesmerizmus na Nietzscheho neskúšajte. Uňho by ste neuspeli. Jeho myseľ, jeho intelekt je zázrak – jeden z divov sveta, ako sám uvidíte. Nietzsche je však, ak si mám požičať jeden jeho obľúbený výraz, ľudský, až príliš ľudský, a aj on má slabé miesta.“

Lou Saloméová si dala dole kožušinovú štólu, pomaly vstala a preniesla kožuch cez celú ordináciu k pohovke, kde ho odložila. Pozrela na zarámované diplomy na stene, napravila jeden, čo visel nakrivo, potom si znovu sadla, preložila si nohu cez nohu a pokračovala.

„Nietzsche je mimoriadne citlivý na otázku moci. Odmietol by účasť na procese, ak by mal pocit, že pri ňom musí odovzdať svoju moc niekomu inému. Filozoficky ho priťahujú predsokratovskí Gréci, najmä ich koncept *agónu* – presvedčenie, že človek svoje prirodzené nadanie rozvíja len v súboji – a hlboko nedôveruje motívom každého, kto sa zrieka súboja a hlási sa k altruizmu. V týchto otázkach bol jeho učiteľom Schopenhauer. Je presvedčený, že nik netúži pomáhať druhému – ľudia túžia len vládnuť a posilňovať vlastnú moc. V tých zriedkavých prípadoch, keď svoju moc odovzdal druhému, bol z toho napokon zničený a nahnevaný. Stalo sa mu to s Richardom Wagnerom. Som presvedčená, že sa to deje aj so mnou.“

„Ako to myslíte, že sa to deje s vami? Je pravda, že ste nejako osobne zodpovedná za veľké zúfalstvo profesora Nietzscheho?“

„On je o tom presvedčený. Preto moje druhé odporúčanie znie: vôbec ma nespomínajte. Tvárite sa prekvapene – aby ste to pochopili, musím vám porozprávať o mojom vzťahu s Nietzscheom všetko. Nič nevynechám a úprimne vám odpoviem na každú otázku. Nebude to jednoduché. Celkom sa vám tým vydáam napospas. A moje slová musia zostať naším tajomstvom.“

„Samozrejme, s tým môžete počítať, Fräulein,“ odvetil a žasol nad jej priamosťou aj nad tým, aké je osviežujúce viesť takýto otvorený rozhovor.

„Takže... Nietzscheho som prvý raz stretla približne pred ôsmimi mesiacmi, v apríli.“

Zaklopala Frau Beckerová a vstúpila s kávou. Možno ju prekvapilo, že Breuer sedí vedľa Lou Saloméovej, a nie na svojom mieste za stolom, ale nedala nič najavo. Bez slova položila táčnu so šálkami, lyžičkami a ligotavou striebornou nádobou s kávou a rýchlo odišla. Breuer ponalieval kávu a Lou Saloméová pokračovala.

„Minulý rok som zo zdravotných dôvodov odcestovala z Ruska – mala som ťažkosti s dýchacími cestami, ktoré sa medzitým výrazne zlepšili. Spočiatku som žila v Zürichu a študovala som teológiu u Biedermana a zároveň som pracovala s básnikom Gottfriedom Kinkelom – tuším som ešte nespomínala, že sa pokúšam písať poéziu. Začiatkom tohto roka som sa s matkou presťahovala do Ríma, Kinkel mi napísal odporúčací list pre Malvidu von Meysenburgovú. Poznáte ju, napísala knihu *Pamäti idealistky*.“

Breuer prikývol. Poznal dielo Malwidy von Meysenburgovej, najmä jej boj za práva žien, radikálnu politickú reformu a rôzne zmeny vo vzdelávacom procese. Menej sa mu už pozdávali jej najnovšie traktáty proti materializmu, ktoré sa podľa neho zakladali na pseudovedeckých tvrdeniach.

Lou Saloméová pokračovala: „A tak som sa vybrala do Malwidinho literárneho salóna, zoznámila som sa tam so šarmantným a úžasným filozofom Paulom Réeom a zblížili sme sa. Herr Rée pred rokmi navštevoval Nietzscheho prednášky v Bazileji a tí dvaja zostali blízkymi priateľmi. Videla som, že Herr Rée obdivuje Nietzscheho najviac zo všetkých ľudí. Zakrátko si vzal do hlavy, že ak sme priateľmi my dvaja, musím sa spriatelíť aj s Nietzschem. Paul – Herr Rée,“ na okamih sa začervenala, ale Breuer si to všimol a ona si všimla, že si to všimol, „pán doktor, dovoľte mi, aby som o ňom hovorila ako o Paulovi, keďže ho tak momentálne oslovujem a dnes nemáme čas na spoločenské konvencie.

Mám s Paulom veľmi blízky vzťah, ale nikdy by som sa neobetovala v manželstve s ním ani s nikým iným!“

Vzápätí netrpezlivo pokračovala: „Už som venovala dosť času vysvetľovaniu, prečo som sa začervenala. Ozaj, nie je človek jediné zviera, ktoré sa červená?“

Breuer nemal slov; zmohol sa len na prikývnutie. Obklopený svojimi medicínskymi pomôckami si chvíľu pripadal mocnejší ako počas ich posledného rozhovoru. Lenže teraz sa vystavil jej šarmu a pocítil, ako ho opúšťa sila. Jej poznámka o začervenaní bola pozoruhodná: v živote nepočul ženu – a vlastne ani muža –, ktorá by o spoločenských kontaktoch rozprávala takto priamo. A to má len dvadsaťjeden rokov!

„Paul bol presvedčený, že sa zo mňa a z Nietzscheho stanú verní priatelia,“ rozprávala ďalej Lou Saloméová, „dokonca že sa k sebe dokonale hodíme. Chcel, aby som sa stala Nietzscheho študentkou, chránenkyňou a tiež jeho oporou. Od Nietzscheho očakával, že bude mojím učiteľom, akýmsi sekulárnym kňazom.“

Prerušilo ich tiché klopanie na dvere. Breuer vstal, išiel ich otvoriť a Frau Beckerová nahlas zašepkala, že je tu nový pacient. Breuer sa posadil a ubezpečil Lou Saloméovú, že majú veľa času, keďže neohlásení pacienti počítajú s dlhým čakaním, a vyzval ju, aby pokračovala.

„A tak Paul zorganizoval stretnutie v Bazilike svätého Petra – neuveriteľné, také miesto na schôdzku našej Nesvätej Trojice! Tak sme sa neskôr nazvali, hoci Nietzsche často používal výraz ‚pytagorovský vzťah.‘“

Breuer sa zrazu pristihol, že návštevníčke nepozera na tvár, ale na prsia. Ako dlho to už robím? pomyslel si. Všimla si to? Všimli si to u mňa aj iné ženy? V duchu chytil metlu a vymietol si z hlavy všetky sexuálne myšlienky. Potom sa už lepšie sústreďoval na jej oči a slová.

„Nietzsche ma od začiatku priťahoval. Fyzicky to nie je impozantný muž – je stredne vysoký, má jemný hlas a jeho

oči akoby bez žmurkania hľadeli dovnútra, nie von, sľaby chránil nejaký vnútorný poklad. Vtedy som ešte nevedela, že je z troch štvrtín slepý. Napriek tomu na ňom bolo čosi neuveriteľne príťažlivé. Jeho prvé slová zneli: „Z akých hviezd sme sem k sebe spadli?“

Potom sme sa všetci traja pustili do rozhovoru. A aký to bol rozhovor! Chvíľu sa zdalo, že Paulove nádeje na priateľstvo alebo mentorstvo medzi Nietzsche a mnou sa splnia. Intelektuálne sme sa k sebe dokonale hodili. Naše mysle do seba zapadli – vyhlásil, že naše mozgy sú ako dvojičky. Čítal nahlas klenoty zo svojej najnovšej knihy, zhudobnil moje básne, povedal mi, čo v priebehu nasledujúceho desaťročia ponúkne svetu – bol presvedčený, že vzhľadom na zdravotný stav mu nezostáva viac ako dekáda.

Zakrátko sme sa s Paulom a s Nietzsche rozhodli, že by sme mali žiť spolu v trojke. Začali sme si plánovať, že túto zimu strávime vo Viedni alebo možno v Paríži.“

V trojke! Breuer si odkašlal a nervózne sa pomrivil v kresle. Videl, že sa pri pohľade na jeho rozpaky usmieva. Tej nič nejde? Aká by bola z tejto ženy diagnostička! Nechce sa venovať medicíne? Čo keby sa z nej stala moja študentka? Moja chránenkyňa? Moja kolegyňa, ktorá by pracovala po mojom boku v ordinácii, v laboratóriu? Táto fantázia v sebe mala silu, skutočnú silu – ale ďalšie slová Lou Saloméovej z nej Breuera prebrali.

„Áno, viem, že svet nepraje dvom mužom a žene, ktorí žijú v počestnom vzťahu.“ Zdôraznila slovo „počestnom“ – nie dosť energicky, aby veci uviedla na pravú mieru, ale dosť jemne, aby sa vyhla kritike. „Lenže my sme slobodne zmyšľajúci idealisti, ktorí odmietajú spoločenské obmedzenia. Veríme, že si dokážeme vytvoriť vlastnú morálnu štruktúru.“

Keď Breuer nezareagoval, po prvý raz sa zdalo, že jeho návštevníčka si nie je istá, ako ďalej.

„Mám pokračovať? Máme čas? Dráždim vás?“

„Prosím, pokračujte, *gnädiges Fräulein*. Po prvé, vyhradil som si pre vás čas.“ Natiahol ruku, zdvihol zo stola kalendár a ukázal na veľké L. S. napísané cez stred 22. novembra 1882. „Vidíte, že dnes popoludní nič iné nemám. A po druhé, nie, nedráždite ma. Práve naopak, obdivujem vašu úprimnosť, vašu priamosť. Kiežby sa všetci priatelia vyjadrovali tak otvorene! Život by bol hneď bohatší a skutočnejší.“

Lou Saloméová prijala kompliment bez komentára, naliala si kávu a pokračovala v príbehu. „Najprv by som mala vysvetliť, že môj vzťah s Nietzschem bol síce intenzívny, ale krátky. Stretli sme sa len štyrikrát a takmer vždy pri tom bola moja mama, Paulova mama alebo Nietzscheho sestra. S Nietzschem sme sa málokedy prechádzali a rozprávali sami.“

Aj intelektuálne medové týždne našej Nesvätej Trojice trvali krátko. Vznikli trenice. Potom sa objavili romantické aj telesné túžby. Možno boli prítomné už od začiatku. Možno je moja vina, že som si ich nevšimla.“ Striasla sa, akoby tú zodpovednosť zhadzovala, a pokračovala v rozprávaní.

„Na konci prvého stretnutia Nietzscheho znepokojil môj plán o počestnej trojke, lebo sa nazdával, že svet na také čosi nie je pripravený, a požiadal ma, aby som náš plán udržala v tajnosti. Báł sa najmä hnevu svojej rodiny: za žiadnych okolností sa o tom nesmie dozvedieť jeho matka a sestra. Toľká konvenčnosť! Prekvapilo ma to aj sklamarlo a kládla som si otázku, či ma nepomýlil jeho odvážny jazyk a slobodomyselné výroky.“

Krátko nato Nietzsche dospel k ešte odmietavejšiemu postoju – že takéto usporiadanie by bolo pre mňa spoločensky nebezpečné, ba až katastrofické. Riekol, že aby ma ochránil, musí ma požiadať o ruku, a poprosil Paula, aby mi tú ponuku predostrel. Viete si predstaviť, v akej situácii sa Paul ocitol? Paul ma však z lojality k priateľovi poslušne, hoci trochu flegmaticky, oboznámil s Nietzscheho ponukou.“

„Prekvapilo vás to?“ spýtal sa Breuer.

„Veľmi – najmä keďže to bolo po našej úplne prvej návšteve. Zároveň ma to vyviedlo z miery. Nietzsche je veľikán a má v sebe jemnosť, silu, neobyčajnú charizmu; nepopieram, pán doktor, že ma veľmi priťahoval – nie však romanticky. Možno vycítil, že ma priťahuje, a neuveril môjmu tvrdeniu, že manželstvo nechcem o nič viac ako bežný ľúbostný románik.“

Breuera vyrušil vietor, ktorý náhle zarachotil oknami. Odrazu si uvedomil, že má stuhnúť krk a plecيا. Niekoľko minút počúval tak sústredene, že nepohol ani svalom. Pacienti sa s ním o osobných problémoch občas rozprávali, nikdy však nie takto. Nie tak priamo, tak neuhýbavo. Bertha mu odhalila veľa, ale vždy iba keď bola „duchom neprítomná“. Lou Saloméová bola „prítomná“, a hoci opisovala vzdialené udalosti, vytvorila také okamihy intímnosti, až mal Breuer pocit, že sa rozprávajú ako milenci. Dokázal pochopiť, prečo ju Nietzsche požiadal o ruku už po prvom stretnutí.

„A čo bolo potom, Fräulein?“

„Predsavzala som si, že pri ďalšom stretnutí k nemu budem úprimnejšia. Ukázalo sa však, že to nie je potrebné. Nietzsche si včas uvedomil, že predstava manželstva ho straší rovnako, ako mňa odpuďuje. Keď som sa s ním najbližšie stretla o dva týždne v Orte, hneď mi povedal, že na jeho ponuku musím zabudnúť. Namiesto toho ma povzbudzoval, aby som sa s ním pokúsila o ideálny vzťah – vášnivý, počestný, intelektuálny a nemanželský.“

Všetci traja sme sa zmierili. Nietzsche bol taký nadšený našou trojkou, že raz popoludní v Lucerne trval na tom, aby sme sa dali odfotografovať – vznikla tak jediná snímka našej Nesvätej Trojice.“

Na fotografii, ktorú podala Breuerovi, stáli dvaja muži pred vozom; ona kľačala vo voze a oháňala sa bičikom. „Ten vpredu s fúzmi, čo sa díva hore – to je Nietzsche,“ povedala vrúcne. „Ten druhý je Paul.“

Breuer si fotografiu pozorne obzrel. Znepokojil ho pohľad

na dvoch mužov – úbohých obrov –, ktorých táto krásna mladá žena s bičikom spútala.

„Čo poviete na môj záprah, pán doktor?“

Jej veselá poznámka sa prvý raz minula účinkom a Breuer si odrazu uvedomil, že je to len dvadsaťjedenročné dievča. Začal sa cítiť nesvoj – nechcel na tomto bezchybnom stvorení vidieť šmuhy. Premkol ho však súcit k tým dvom mužom v záprahu – svojim bratom. Určite by aj on mohol byť jedným z nich.

Breuer si pomyslel, že návštevníčka vycítila svoj prešľap, lebo si všimol, ako rýchlo pokračuje v rozprávaní.

„Stretli sme sa ešte dva razy, raz v Tautenbergu asi pred tromi mesiacmi, aj s Nietzscheho sestrou, a potom zase v Lipsku s Paulovou matkou. Nietzsche mi však stále písal. V tomto liste reaguje na moje priznanie, že ma dojala jeho kniha *Ranné zore*.“

Breuer si rýchlo prečítal krátky list, ktorý mu podala.

Moja drahá Lou,

aj ja prežívam úsvit, a nie namaľovaný! To, v čo som už neveril, že je možné nájsť priateľa vo svojom najväčšom šťastí aj utrpení, sa teraz zdá byť množné – vábivá možnosť na horizonte celého môjho budúceho života. Som dojatý vždy, keď čo i len pomyslím na odvážnu a bohatú dušu mojej drahej Lou.

F. N.

Breuer stíchol. Pocítil ešte väčšiu spriaznenosť s Nietzsche. Nájsť ranné zore a vábivé možnosti, milovať bohatú, odvážnu dušu: pomyslel si, že to potrebuje každý, aspoň raz za život.

„V tom istom období,“ pokračovala Lou, „mi začal Paul písať rovnako vášnivé listy. Hoci som robila, čo sa dalo, na-

pätie v našej Nesvätej Trojici nebezpečne rástlo. Priateľstvo medzi Paulom a Nietzschem sa rýchlo rozpadalo. Napokon sa začali v listoch, ktoré mi posielali, ohovárať.“

„Hádam vás to neprekvapilo?“ prerušil ju Breuer. „Dvaja vášniví muži v intímnom vzťahu s tou istou ženou?“

„Možno som bola naivná. Verila som, že všetci traja spoločne povedieme život mysliteľov, že spolu vykonáme serióznu filozofickú prácu.“

Breuerova otázka ju očividne vyviedla z miery. Vstala, trochu sa natiahla a zamierila k oknu, no cestou sa pristavila a obzrela si predmety na jeho stole – renesančný mažiar s tľáčkikom, malú egyptskú pohrebnú figúrku, filigránsky drevený model polkruhových kanálov vnútorného ucha.

„Možno som tvrdohlavá,“ povedala s pohľadom upretým von oknom, „ale stále si nemyslím, že naša trojka bola odsúdená na neúspech! Možno by bolo všetko inak, keby sa do toho nezastarela Nietzscheho odporná sestra. Nietzsche ma pozval, aby som s ním a s Elisabeth strávila leto v Tautenbergu, dedinke v Thüringene. Zoznámila som sa s ňou v Bayreuthe, kde sme sa stretli s Wagnerom a videli sme spolu predstavenie *Parsifala*. Potom sme spolu cestovali do Tautenbergu.“

„Prečo je podľa vás odporná, Fräulein?“

„Elisabeth je hnusná, zákerná, neúprimná hus s antisemitskými názormi. Povedala som jej, že Paul je Žid, čo som teda nemala robiť, a ona to oznámila celému Wagnerovmu kruhu, len aby už Paul nebol v Bayreuthe vítaný.“

Breuer položil šálku s kávou. Lou Saloméová ho najprv vlákala do sladkej a bezpečnej ríše lásky, umenia a filozofie, teraz ho však jej slová strhli naspäť do reality, do škaredého sveta antisemitizmu. Akurát dnes ráno čítal v novinách *Neue Freie Presse* článok o skupinkách mládencov, čo na univerzite vtrhli do učebni s krikom „*Juden hinaus!*“ (Židia von!) a všetkých Židov vyhnali z posluchárni – vytiahli každého, kto odporoval.

„Fräulein, aj ja som Žid a musím sa spýtať, či má profesor Nietzsche rovnaké antisemitské názory ako jeho sestra.“

„Viem, že ste Žid, povedal mi to Žeňa. Mali by ste vedieť, že Nietzscheho zaujíma len pravda. Nenávidí život v predsudkoch – všetky predsudky. Nenávidí sestrin antisemitizmus. Je zhrozený a znechutený, že je u nej často hosťom Bernard Förster, jeden z najotvorenejších a najbojovnejších antisemitov v Nemecku. Jeho sestra Elisabeth...“

Zrýchlila tempo reči a hlas jej poskočil o oktávu vyššie. Breuer videl, že sa vzdáva od rozprávania, ktoré si pripravila, ale nedokázala sa zastaviť.

„Elisabeth, pán doktor, je strašná. Nazvala ma prostitútkou. Klamala Nietzschemu a povedala mu, že tú fotografiu každému ukazujem a že sa chválim, ako má rád môj bič. Stále klame! Je to nebezpečná žena. Pamätajte na moje slová, jedného dňa Nietzschemu veľmi ublíži!“

Počas týchto slov stála a pevne zvierala operadlo kresla. Potom si sadla a pokojnejšie pokračovala: „Ako si viete predstaviť, tie tri týždne v Tautenbergu s Nietzsche a s Elisabeth boli zložité. No chvíle, ktoré som s ním strávila osamote, nič nezatienilo. Nádherné prechádzky a hlboké rozhovory o všetkom – niekedy mu zdravie dovolilo rozprávať sa aj desať hodín denne! Ktovie, či sa niekedy medzi dvoma ľuďmi vyskytla taká filozofická otvorenosť. Rozprávali sme sa o relativite dobra a zla, o nevyhnutnosti oslobodiť sa od verejnej morálky, aby človek mohol žiť mravne, o náboženstve voľnomyšlienikara. Nietzsche mal pravdu: naše mozgy sú naozaj ako dvojičky – dokázali sme si toľko povedať len polovičnými slovami, polovičnými vetami, gestami. Tento raj mal však svojho hada, lebo sme boli stále pod dozorom jeho prefíkanej sestry – videla som, že ustavične počúva a vôbec nechápe, že proti nám spriada úklady.“

„Povedzte mi, prečo by vás Elisabeth očierňovala?“

„Lebo bojuje o svoj život. Je to sebecká, duchovne zaostalá

žena. Nemôže dopustiť, aby jej brata prebrala iná. Uvedomuje si, že bez Nietzscheho by nič neznamerala.“

Pozrela na hodinky a potom na zatvorené dvere.

„Nemám veľa času, takže ostatné vám porozprávam rýchlo. Minulý mesiac sme napriek Elisabethiným námietkam strávili s Paulom a Nietzscheom tri týždne v Lipsku u Paulovej matky a znovu sme sa vrhli do vážnych filozofických diskusií, najmä o vývoji náboženskej viery. Rozlúčili sme sa len pred dvoma týždňami a Nietzsche bol stále presvedčený, že všetci traja by sme mali stráviť jar v Paríži. Teraz však viem, že sa to nikdy nestane. Jeho sestry sa podarilo otráviť mu myseľ, poštvala ho proti mne a nedávno začal Paulovi aj mne posilať listy plné zúfalstva a nenávisti.“

„A ako sa veci majú dnes, Fräulein Saloméová?“

„Všetko sa pokazilo. Z Paula a Nietzscheho sú nepriatelia. Paul sa hnevá, vždy keď číta Nietzscheho listy adresované mne, vždy keď počuje o mojich nežných citoch k Nietzschemu.“

„Paul číta vaše listy?“

„Prečo nie? Naše priateľstvo sa prehĺbilo. Myslím, že k nemu budem mať vždy blízko. Nemáme pred sebou tajomstvá, dokonca si navzájom čítame denníky. Paul ma zaprisahával, aby som sa rozišla s Nietzscheom. Napokon som sa podvolila a napísala som Nietzschemu, že hoci si vždy budem vážiť naše priateľstvo, naša trojka už nie je možná. Vysvetlila som mu, že sa s tým spája priveľa bolesti, priveľa deštruktívnych výpadov – od jeho sestry, od jeho matky, zo škriepok medzi ním a Paulom.“

„Ako zareagoval?“

„Zúrivo! Strašne! Píše šialené listy, niekedy v nich uráža, inokedy sa vyhráza alebo prepadá hlbokému zúfalstvu. Pozrite sa na tieto listy, ktoré som dostala len minulý týždeň!“

Zdvihla dva listy, ktoré už na pohľad vyjadrovali podráždenie: nepravidelné písmo, skrátene alebo niekoľkokrát

podčiarknuté slová. Breuer žmúril na pasáže, ktoré mu zakrúžkovala, ale dešifroval len pár slov a listy jej vrátil.

„Zabudla som,“ povedala, „ako ťažko sa číta jeho písmo. Prečítam vám tento list, ktorý adresoval Paulovi aj mne: „Nech vás príliš netrápia moje záchvaty megalománie či zranenej márnivosti – a keby som si jedného dňa vzal život v záchvate vášne, netreba sa tým zapodievať. Čo vás po mojich fantáziách! ... K tomuto rozumnému pohľadu na situáciu som dospel, keď som zo zúfalstva zobral veľkú dávku ópia...““

Zmlkla. „Podľa toho si viete urobiť predstavu o hĺbke jeho zúfalstva. Už niekoľko týždňov bývam v Paulovom rodinnom sídle v Bavorsku, takže pošta mi chodí tam. Paul tie najodpornejšie listy ničí, aby som sa netrápila, ale prešmykol sa mu pomedzi prsty tento, ktorý je adresovaný len mne: „Ak s vami teraz preruším styky, bude to odsúdenie celej vašej existencie... Ublížili ste mi – a nielen mne, ale aj všetkým ľuďom, ktorí ma milujú: visí nad vami tento meč.““

Pozrela na Breuera. „Pán doktor, vidíte, prečo som vám tak dôrazne odporúčala, aby ste pred ním nepriznali tieto stretnutia?“

Breuer si silno potiahol z cigarety. Lou Saloméová ho síce fascinovala a ponoril sa do melodrámy, ktorú mu predostrela, zároveň ho však sužovali pochybnosti. Je múdre vstupovať do toho? Veď je to hotová džungľa! Aké primitívne a silné vzťahy: Nesvätá Trojica, Nietzscheho narušený vzťah s Paulom, mocné spojenie medzi Nietzschem a jeho sestrou. A nevraživosť medzi ňou a Lou Saloméovou. Musím si dávať pozor, povedal si, vyhnúť sa hromobitiu. Samozrejme, najvýbušnejšia bola Nietzscheho zúfalá láska k Lou Saloméovej, ktorá sa zvrhla na nenávisť. Už však nebolo cesty späť. Už sa tomu začal venovať a v Benátkach jej impulzívne povedal: „Nikdy som neodmietol liečiť chorého.“

Obrátil sa k Lou Saloméovej. „Tieto listy mi pomohli pochopiť vaše znepokojenie, Fräulein. Aj ja si robím starosti

o vášho priateľa: je duševne labilný a reálne uňho hrozí samovražda. No keďže teraz máte na profesora Nietzscheho malý vplyv, ako by ste ho mohli presvedčiť, aby ma navštívil?“

„Áno, to je problém – a lámem si nad ním hlavu. Už len moje meno je preňho ako jed a budem musieť pracovať nepriamo. Samozrejme, aj preto sa nikdy nesmie dozvedieť, že som zariadila, aby sa s vami stretol. Nesmiete mu to povedať! No keďže už viem, že ste ochotný stretnúť sa s ním...“

Položila šálku a tak uprene sa zadívala na Breuera, že musel rýchlo odpovedať. „Samozrejme, Fräulein. Ako som vám povedal v Benátkach, nikdy som neodmietol liečiť chorého.“

Keď to Lou Saloméová počula, na tvári sa jej zjavil široký úsmev. Zjavne bola predtým vo väčšom napätí, než si uvedomoval.

„Po tomto ubezpečení, pán doktor, začnem pracovať na tom, aby sa Nietzsche dostal do vašej ordinácie, no nesmie tušiť, že v tom mám prsty. Správa sa tak výstredne, že všetci jeho priatelia sú zhrození a určite privítajú každý rozumný plán, ako mu pomôcť. Zajtra sa cestou do Berlína zastavím v Bazileji a oboznámim s naším plánom Franza Overbecka. On je Nietzscheho celoživotným priateľom. Pomôže nám vaša povest' vynikajúceho diagnostika. Som presvedčená, že profesor Overbeck dokáže Nietzscheho presvedčiť, aby sa s vami o svojom zdravotnom stave poradil. Ak sa mi to podarí, ozvem sa vám listom.“

Rýchlo si Nietzscheho listy vložila naspäť do kabelky, vstala, prihladila si dlhú sukňu, zdvihla z gauča stólu z líšcej kožušiny a vystrela k Breuerovi ruku. „A teraz, drahý pán doktor...“

Keď mu podala ruku, Breuerovi sa zrýchlil tep. Nebud' blázon, pomyslela si, ale poddal sa teplu jej ruky. Chcel jej povedať, ako si vychutnáva, keď sa ho dotýka. Možno to vedela, lebo keď pokračovala, stále ho držala za ruku.

„Dúfam, že v tejto záležitosti sa budeme často vídať. Nielen

vzhľadom na moje hlboké city k Nietzschemu a moje obavy, že som nechtiac spôsobila časť jeho trápenia. To nie je všetko. Dúfam, že aj z nás dvoch sa stanú priatelia. Ako ste si všimli, mám veľa chýb: som impulzívna, šokujem vás, som nekonvenčná. Ale mám aj silné stránky. Rozoznám v mužovi vznešenosť ducha. A keď takéhoto muža nájdem, nechcem ho stratiť. Takže budeme si písať?“

Spustila ruku, prešla k dverám, potom prudko zastala. Siahla do kabelky a vytiahla dve útle knižky.

„Pán doktor, takmer som zabudla. Myslím, že by ste mali mať Nietzscheho posledné dve knihy. Umožnia vám nazrieť do jeho mysle. Nesmie však vedieť, že ste ich videli. Vyvolalo by to v ňom podozrenie, lebo sa z nich predalo len pár kusov.“

Znovu sa dotkla Breuerovho ramena. „Ešte niečo. Hoci má teraz Nietzsche málo čitateľov, je presvedčený, že sláva ho neminie. Raz mi povedal, že mu patrí pozajtrajšok. Takže nikomu nepovedzte, že mu pomáhate. Nikomu nespomínajte jeho meno. Keby ste to spravili a zistil by to, považoval by to za veľkú zradu. Tá vaša pacientka – Anna O. – to nie je jej skutočné meno, však? Používate pseudonym?“

Breuer prikývol.

„Potom vám odporúčam, aby ste to isté spravili aj s Nietzsche. *Auf Wiedersehen*, pán doktor,“ dodala a vystrela ruku.

„*Auf Wiedersehen, Fräulein*,“ odvetil Breuer, uklonil sa a pritisol si jej ruku k perám.

Zavrel za ňou dvere, pozrel na dve útle knižky v mäkkej väzbe, všimol si ich zvláštne názvy – jedna sa volala *Radostná veda*, druhá *Ludské, príliš ľudské* – a odložil ich na stôl. Zamieril k oknu, aby ešte naposledy zazrel Lou Saloméovú. Zdvihla dáždňik, rýchlo zišla po schodoch a bez obzretia nastúpila do čakajúceho fiakra.